

tāni, *Dā'irat al-ma'arif*, iii, 351-2; less complete text in Ibn Khāḡān, *Kalā'id*, 37-40; Ibn al-Khatīb, *A'māl*, ed. Lévi-Provençal, 216-8, *Beirut 1956, 186-9. On 'Ibn Abdūn: Ibn Bashkuwāl, *Šila*, no. 831; Ḍabbī, *Bughya*, no. 1567; Ibn al-Zubayr, *Šilat al-Šila*, ed. Lévi-Provençal, Rabat 1937, 42; Ibn Khallikān, s.v.; Kutubī, *Fawāt*, s.v.; Marrākushī, *op. cit.*, index; Maḡḡarī, *Analectes*, index; Brockelmann, I, 271, S I, 480; H. Pères, *Poésie*, index; Dj. al-Rikābī, *Fi'l-adab al-andalusī*, Damascus 1957, index.—On Ibn Badrūn, Pons Boigues, *Ensayo*, 260 ff. (Ed.)

✕ **IBN 'ABDŪN**, MUḤAMMAD B. AḤMAD, Spanish author of a treatise of *hisba* [q.v.] dealing with Seville. All that is known of him is drawn from his work itself, the two known manuscripts of which give the author's name in two slightly different forms (Muḡammad b. 'Abd Allāh al-Naḡḡa'ī 'Abdūn, and Muḡammad b. Aḡmad b. 'Abdūn al-Tuḡjībī). He was either a *faḡih* or a *kāḡī* or a *muḡtasib*, who was perhaps born, and certainly spent a large part of his life, in Seville, in the second half of the 5th/11th and the first half of the 6th/12th centuries, since on the one hand he refers as a direct witness to the early years of the reign of al-Mu'tamid, and on the other speaks of the Almoravids as being already masters of the town. His short treatise, together with the similar work devoted to Malaga by his contemporary al-Saḡaḡī, is a most valuable source on urban, economic and social life in Muslim Spain at this period. The text edited by E. Lévi-Provençal (*JA*, ccxxiv (1934), 177-299; 2nd ed. in *Doc. arabes inédits sur la vie sociale et économique en Occ. mus. au moyen âge*, Cairo 1955, 3-65) has been translated into Italian by F. Gabrieli (*Il trattato censorio di Ibn 'Abdūn sul buon governo di Siviglia*, in *Rend. Lin.*, 6th series, xi (1935), 878-935), into French by Lévi-Provençal himself (*Séville musulmane au début du XII siècle: le traité d'Ibn 'Abdūn*, Paris 1947), and into Spanish by E. Lévi-Provençal-E. García Gómez (*Sevilla a comienzos del siglo XII*, Madrid 1948). (F. GABRIELI)

✕ **IBN 'ABDŪS** [see AL-DĪAḤSHIYĀRĪ].

✕ **IBN 'ABDŪS**, ABŪ 'ABD ALLĀH MUḤAMMAD B. IBRĀHĪM (202-60/817-73), *faḡih* of Ifriḡiya (Tunis). His life, study and thought can be considered typical for those of the generation that followed Saḡnūn b. Sa'īd (160-240/776-854) and tried to follow his example. This Ibn 'Abdūs was the contemporary and sometimes the rival of Saḡnūn's son Muḡammad; as a learned man (*ʿālim*) he may be considered his superior. Between the two raged a controversy concerning *al-īmān* (the faith) which did much harm to Ibn 'Abdūs: Ibn 'Abdūs and his followers (*al-'Abdūsīyya*) said that man can be sure of his faith only for the past and present, but not for the future: if he were asked if he were *mu'min* he should say "*mu'min in shā'a llāh*". Ibn Saḡnūn and his followers (*al-Muḡammadiyya*) held that this implied doubt and called the theory of Ibn 'Abdūs *al-Šukūkiyya*. The majority sided with Ibn Saḡnūn, and Ibn 'Abdūs was obliged to rectify his point of view and even deny that he ever held it. He was deeply pious and well versed in *fiḡh*. He was well-to-do and could dedicate his time to worship and study.

Bibliography: Abu 'l-'Arab, *Tabaḡāt 'ulamā' Ifriḡiya*, ed. M. Ben Cheneb, Algiers 1914, 132-3; French trans. by Ben Cheneb, *Classes des savants de Ifriḡiya*, Algiers 1920, index; 'Iyād b. Mūsā al-Yaḡḡubī, *Tarīb al-maḡārik*, Ms. Dār al-Kutub, Cairo, i, fol. 150; Ibn Nāḡjī, *Ma'ālim al-īmān*,

Tunis 1350, ii, 90 ff.; Mālikī, *Riyād al-mufūs* (ed. H. Monés), Cairo 1951, i, 360-3.

(HUSSAIN MONÉS)

✕ **IBN 'ABDŪS**, ABŪ 'AMIR AḤMAD, notable and *wazir* in Cordova during the regency of the Banū Ḍjahwar (422-62/1030-70). Little is known about his life: he owes his fame to the part he took in the affairs of Wallāda bint al-Mustakfi [q.v.]. Jealous of Ibn Zaydūn [q.v.], Ibn 'Abdūs sent her a woman go-between and he seems to have received encouragement. Ibn Zaydūn, enraged, wrote a long letter of insult known as "*al-risāla al-hazliyya*" (the satirical letter), using the signature of Wallāda, and sent it to Ibn 'Abdūs by the same go-between. The *risāla* became immediately famous because it was an attack on one of the chiefs of the town. Ibn 'Abdūs avoided any open contact with Wallāda, whose attitude to Ibn Zaydūn had been cooled by the poet's audacity; but after the latter left Cordova for Badajóz and then Seville, Ibn 'Abdūs took over Wallāda completely, and she remained his mistress until her death. He died in 472/1079-80, at the age of 80.

Bibliography: Ibn Bassām, *Dhakhira*, i/1, 289 ff.; Maḡḡarī, *Analectes*, index; Ibn al-Abbār, *Takmila*, extracts published by A. Bel and M. Ben Cheneb, Algiers 1920, no. 2440; Ibn Sa'īd, *Rāyāt* (ed. García Gómez), Madrid 1942, no. LVI; idem, *'Unwān al-murḡisāt*, Cairo, 61; A. Cour, *Un poète arabe d'Andalousie*, Ibn Zaidoun, Constantine 1920, 31-50; Ibn Zaydūn, *Diwān*, Cairo 1957, 582, 634, 791; Ibn Nubāta, *Sarḡ al-'uyūn fi sharḡ risālat ibn Zaydūn*, Būlāḡ 1279, 6 ff. (HUSSAIN MONÉS)

✕ **IBN ABĪ 'ĀMIR** [see AL-MANŞŪR].

✕ **IBN ABĪ 'AŞRŪN**, Šaraf al-Dīn Abū Sa'īd 'Abd Allāh b. Muḡammad b. Hibat Allāh b. Muḡahhar al-Tamīmī al-Mawšīlī, later al-Ḥalabī and finally al-Dimashḡī, was the most important Šhāfi'ī scholar of his time. He was born in Rabi' I 492 or 493/February 1099 or 1100 at Ḥadīḡa, studied at Mawšīl and then at Wāsīt, with Abū 'Alī al-Fāriḡī, and at Bagḡdād, particularly with As'ad al-Mayḡanī and Ibn Burḡān (see the list of his teachers in al-Nu'aymī, *Dāris*, 400). From 523/1129, he taught at Mawšīl, then went to settle in the region of Sindjār and was appointed *kāḡī* of Sindjār, Nišībīn and Ḥarrān. In 545/1150-1, Nūr al-Dīn invited him to come to Aleppo. After 549/1154, he accompanied the Zangid prince to Damascus where he taught in the *Ghazālīyya madrasa*, the lectures of which were given in the north-west section of the Great Mosque. He was also appointed administrator (*nāzir*) of the *wakfs*. He then returned to Aleppo, where he had had a *madrasa* built, and became again *kāḡī* of Sindjār, Ḥarrān and Diyār Bakr. Leaving his son Naḡjīm al-Dīn to succeed him at Aleppo, he returned to Damascus in 570/1174 to teach at the *Ghazālīyya madrasa* and also in his own *madrasa*. In 573/1183, in the reign of Šalāḡ al-Dīn, he was appointed, after the death of Diyā' al-Dīn al-Šahrazūrī, to succeed him as the chief Šhāfi'ī *kāḡī*, the most important juridical office in Syria. In 575/1179-80 he became blind and had to retire. He died at the age of over 93 in Ramaḡān 585/October-November 1189 and was buried in the *madrasa* he had built opposite his house in Damascus, to the west of Bāb al-Barid.

Nūr al-Dīn had had built for him six *madrasas*: at Aleppo, Ba'ḡabakk, Damascus, Ḥamāt, Ḥimş and Manbij. Ibn Abī 'Aşrūn wrote a number of works, which have been lost, but the titles of seven of them are mentioned by Ibn Kathīr, among them *Saḡwat*

ابن عبدوس، ابو عامر احمد بن جهور بن عبدوس، ادیب و کاتب اندلسی و از وزرای بنی جهور در قرطبه. شهرت او اساساً ناشی از ماجرای است که در میان او و ابن زیدون، شاعر معروف، بر سر عشق و ولاده دختر مستکفی روی داد (نک: هد، ابن زیدون). از زندگی و احوال ابن عبدوس تنها همین را می‌دانیم که از اعیان قرطبه بوده (ابن بسام، ۱ (۱) / ۴۳۲) و از محضر قاضی یونس بن عبدالله (د ۴۲۹ ق) بهره برده (ابن ابار، ۲۵۷/۴) و در زمان حکومت جهوریان در قرطبه به مقام وزارت رسیده است (ابن بسام، ۱ (۱) / ۳۹۵؛ ابن سعید، عنوان، ۶۱؛ بالئشیا، ۸۱-۸۲؛ قس: دایه، ۱۲۶، حاشیه ۵۲). ابن عبدوس مردی توانگر بود و پیش از درافتادن با ابن زیدون از دوستان و یاران وی شمرده می‌شد (عبدالعظیم، ۱۵۸ - ۱۶۰). خصومت ابن زیدون با او از زمانی آغاز شد که ابن عبدوس به ولاده، معتوق ابن زیدون، دل بست و به رغم هشدارهای اکید شاعر (دیوان، ۵۸۲ - ۵۸۹)، در صدد جلب محبت وی برآمد. گویند ابن عبدوس زنی از دوستان خود را نزد ولاده فرستاد تا شاید دل او را به دست آورد. ولاده نیز که خود از ابن زیدون رنجشی به دل داشت، خواسته‌های ابن عبدوس را بی‌پاسخ نگذاشت. از سوی دیگر ابن زیدون که از مقاصد ابن عبدوس و رفتار ولاده به خشم آمده بود، در رساله هزلیه معروف خود ابن عبدوس را سخت به باد استهزا گرفت. ابن عبدوس که رسوا شده بود ناچار تا مدت‌ها از ولاده دوری جست (ابن نباته، ۲۴؛ عبدالعظیم، ۱۶۸)، اما عاقبت فرصتی مناسب یافت و با استفاده از نفوذی که در حکومت داشت امیر را به شاعر بدگمان ساخت و مایه شکست و ناکامی او در قرطبه گردید (بالئشیا، ۸۲؛ عبدالعظیم، ۱۸۰). پس از رانده شدن ابن زیدون از عرصه رقابت و نیز از قرطبه، ابن عبدوس بار دیگر به ولاده پیوست و این دو تا سنین کهولت در کنار یکدیگر زیستند (ابن بسام، ۱ (۱) / ۴۳۲؛ نک: عبدالعظیم، ۱۴۸ - ۱۴۹).

ابن عبدوس را مردی صبور و در عین حال لجوج و حيله‌گر خوانده‌اند که در کشمکشها چندان شکیبایی می‌کرد تا فرصت مناسب فرا می‌رسید و او انتقام خود را از دشمن می‌ستاند (عبدالعظیم، ۱۵۹ - ۱۶۰). اما او غرور و سرسختی ابن زیدون را نداشت و به خصوص در برابر ولاده شخصیتی سست اراده و ناتوان می‌نمود. احتمالاً به همین سبب بود که ولاده، به رغم رفتار تمسخرآمیزی که با وی داشت (ابن نباته، ۲۳)، در نهایت او را بر ابن زیدون ترجیح داد، چه مردی مطیع و توانگر با نیازهای او سازگارتر بود تا شاعری مغرور و خیره‌سر (عبدالعظیم، ۱۷۳ - ۱۷۴، ۱۷۸، ۱۷۹؛ نیکل، ۱۱۱-۱۱۲). ابن عبدوس از آن پس ولاده را در کنف حمایت خود قرار داد و حتی بعدها که ولاده ثروت و مکت خود را از دست داد، ابن عبدوس او را از لطف و باری خویش بهره‌مند ساخت (ابن بسام، همانجا؛ عبدالعظیم، ۱۷۳ - ۱۷۴). از ابن عبدوس جز چند بیت پراکنده در دست نیست (ابن ظافر، ۳۷۹؛

شماری از محققان و تراجم نویسان تصور کرده‌اند که مقریزی (د ۸۴۵ ق/۱۴۴۱ م) چکیده‌ای از اثر ابن عبدالمعتمد ترتیب داده و نام آن را جَنَى الْأَزْهَارِ مِنَ الرَّوْضِ الْمُعْطَارِ نهاده است (GAL, II/50؛ بالئشیا، ۳۱۱؛ کراچکوفسکی، ۴۷۷/۲؛ لوی پرووانسال، مقدمه، ۱۴)، اما فولرس^۱ و ویت^۲ و بلوشه^۳ نشان داده‌اند که به‌رغم جزء دوم عنوان آن، جنی الازهار مقریزی تلخیصی از نزهة المشتاق ادریسی است (کوبیاک، GAL, S, II/38; 199). امروزه معروفیت و اشتهار الروض مدیون کوششهای لوی پرووانسال است که از ۱۹۳۱ م به بعد با نوشتن مقاله و ایراد سخنرانی به شناساندن آن پرداخت (مقدمه، ۹) و در ۱۹۳۷ م متن قسمت مربوط به اسپانیای آن را با عنوان صفة جزیره الاندلس، منتخبة من کتاب الروض المعطار فی خبر الاقطار در قاهره و سال بعد ترجمه فرانسوی آن را در لیدن منتشر کرد. پس از او شماری از خاورشناسان قسمتهایی از الروض را درباره بصره، کربت، شهرها و جزایر ایتالیا، برخی مناطق اسلاو نشین مانند پراگ و مشقه (مشکو در لهستان) و سواحل خاوری افریقا به صورت پراکنده منتشر و اطلاعات آن را در مورد اروپای شرقی و مرکزی و جنوبی بررسی کردند (EI², III/676) و سرانجام احسان عباس متن الروض را با تکیه بر ۲ نسخه نور عثمانیه و مدینه، با تحقیق مآخذ مطالب آن، نخست در ۱۹۷۵ م و بعد در ۱۹۸۰ م انتشار داد.

دست نوشته‌ای نیز از مجموعه‌ای از فتاویٰ فقهای بزرگ با عنوان الحاوی، جملاً من الفتاوی، تألیف علامه ابو عبدالله محمد بن محمد بن عبدالمعتمد بن عبدالنور حمیری در کتابخانه ازرهیه محفوظ است که حمیری آن را به ترتیب ابواب فقه منظم کرده است (ازهریه، ۵۲۱/۲).

مآخذ: ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی، الدرر الکامنه، به کوشش شرف‌الدین احمد، حیدرآباد دکن، ۱۳۹۶ ق؛ ابن خلیب، محمد بن عبدالله، الاحاطة، به کوشش محمد عبدالله عنان، قاهره، ۱۳۹۵ ق؛ ابن عبدالمعتمد حمیری، محمد، الروض المعطار، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۹۸۰ م؛ ازهریه، فهرست؛ بالئشیا، أنخل گنثالت، تاریخ الفكر الاندلسی ترجمه حسین مؤنس، قاهره، ۱۹۵۵ م؛ جیزی شافعی، محمد بن محمد، یادداشت پایان نسخه الروض المعطار (نک: ابن عبدالمعتمد در همین مآخذ)؛ حاجی خلیفه، کشف؛ همان، به کوشش گوستاو فولکل، لایپزیک، ۱۸۴۲ م؛ سیوطی، بغية الوعاة، به کوشش محمد ابوالفضل ابراهیم، قاهره، ۱۳۸۴ ق؛ عباس، احسان، مقدمه بر الروض المعطار (نک: ابن عبدالمعتمد در همین مآخذ)؛ قلفشندی، احمد بن علی، صبح الاعشى، قاهره، ۱۳۸۳ ق؛ کراچکوفسکی، ایگناتی بولیانوویچ، تاریخ الادب الجغرافی العربی، ترجمه صلاح‌الدین عثمان هاشم، قاهره، ۱۹۶۵ م؛ مقمری تلمسانی، احمد بن علی نفع‌الطیب، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۳۸۸ ق؛ نیز:

EI²; GAL; GAL, S; Kubiak, W., "Some West-and Middle - European Geographical Names ...", *Folia Orientalia*, vol. I (1959), Krakow, 1960; Lévi-Provençal, E., *La péninsule libérique au moyen - âge*, Leiden, 1938; Lewicki, T., "Brāga et Miška d'après une source arabe inédite", *Folia Orientalia*, vol. I (1959), Krakow, 1960; Malecka, A., "La côte orientale de l' Afrique au moyen - âge d'après le *Kitāb ar Rawā' al - Miṭār de Al-Himyari* (xv^es.)", *Folia Orientalia*, vol. IV (1962), Krakow, 1963.

یوسف رحیم‌لو